



LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770
e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Artūra Kuča

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2022. gada 28. aprīlī

lietā Nr. 2021-38-01

“Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”

1. Satversmes tiesa (turpmāk – Tiesa) 2022. gada 14. aprīlī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2021-38-01 “Par Kriminālprocesa likuma 529. panta pirmās daļas 3.¹ punkta un 550. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam” (turpmāk – Spriedums).

Lieta tika ierosināta pēc fiziskās personas pieteikuma.

Tiesa Sprieduma 16. punktā atzina, ka apstrīdētās normas ir vērtējamas kā vienotas kriminālprocesa sistēmas sastāvdaļa. Piekrītu, ka Kriminālprocesa likumā ietvertās procesuālās garantijas ir būtiskas un vērā ņemamas, vērtējot, vai apstrīdētās normas nodrošina apsūdzētajam tiesības pārsūdzēt pirmās instances tiesas spriedumu termiņā, kas ir pietiekams viņa tiesību uz aizstāvību īstenošanai īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā. Tomēr nepiekrītu, ka šīs garantijas ir pietiekamas, lai ikvienā lietā atzītu, ka apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā neaizskar apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu.

2. Kriminālprocesā noteiktie termiņi nepieciešami tiesiskās stabilitātes

nodrošināšanai un lietas izskatīšanai saprātīgā termiņā. Vienlaikus jāņem vērā, ka kriminālprocesa rezultātam jābūt taisnīgam (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā 2001-10-01 secinājumu daļas 8. punktu*). Viens no līdzekļiem, kas to nodrošina, ir efektīva tiesību uz aizstāvību izmantošana, kas citstarp ietver pietiekamu laiku aizstāvības sagatavošanai un iespēju ietekmēt lietas iznākumu. Konvencijas 6. panta 3. punkta “b” apakšpunkts aizsargā apsūdzētos pret sasteigtu tiesas procesa īstenošanu (*sk.: Eiropas Cilvēktiesību Komisijas 1981. gada 9. jūlija lēmums lietā “Kröcher and Möller v. Switzerland”, pieteikums Nr. 8463/78 un 1978. gada 12. jūlija lēmums lietā “Bonzi v. Switzerland”, pieteikums Nr. 7854/77; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 30. augusta sprieduma lietā “Malofeyeva v Russia”, pieteikums Nr. 36673/04, 115.-120. punkts; 2016. gada 14. marta sprieduma lietā “Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan”, pieteikums Nr. 60259/11, 76.–82. punkts*). Apsūdzētajam vajadzētu būt aizsargātam pret atsevišķu procesuālo stadiju sasteigtu īstenošanu, jo īpaši viņa tiesību uz aizstāvību izmantošanai tik svarīgā posmā kā apelācijas sūdzības iesniegšana.

Tiesa Sprieduma 16.1. punktā atzina: vērtējot, vai apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ir pietiekams, jāņem vērā tas, ka tiesvedība apelācijas instances tiesā ietver tiesas veiktu pārbaudi gan attiecībā uz lietas faktiskajiem apstākļiem, gan attiecībā uz tiesību jautājumiem. Tā kā apelācijas instances tiesa krimināllietu vēlreiz skata pēc būtības, apsūdzētajam apelācijas sūdzībā var būt nepieciešams ietvert argumentus ne tikai par tiesību normu pārkāpumiem, bet arī kļūdām faktisko apstākļu novērtējumā.

Kriminālprocesa likuma 551. panta pirmajā daļā noteikts, kas ir jānorāda apelācijas sūdzībā. Tā, piemēram, ir jānorāda tas, kādā apjomā iesniedz sūdzību – pilnībā par visu spriedumu vai kādā konkrētā tā daļā, vai sūdzība tiek iesniegta juridisku un/vai faktisku iemeslu dēļ, konkrēti norādot un analizējot katru no iemesliem, tāpat konkrēti norādot, kuri pierādījumi jāpārbauda apelācijas instances tiesai un kāpēc tas nepieciešams, kā arī jāizsaka juridiski pareizi un saprotami lūgumi (*sk.: Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem. G. Kūtra zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 208. un 209. lp.*). Tādējādi apelācijas sūdzībai Kriminālprocesa likumā izvirzītas stingras prasības, kas apelācijas sūdzības sastādītājam ir jāievēro. Šo prasību ievērošana ietekmē to, kādā apjomā apelācijas instances tiesa lietu skatīs un kādus

argumentus un apsvērumus tā vērtēs. Gatavojot apelācijas sūdzību, personai ir jāvērs tiesas uzmanība uz katru apstākli, kas, pēc tās ieskatiem, liecina par pārsūdzētā sprieduma nepareizību vai prettiesiskumu.

Ja šādi argumenti nav izvirzīti jau apelācijas sūdzībā, tad iespēja tos paust vēlāk, pēc apelācijas sūdzības iesniegšanas, ir ierobežota, jo apelācijas sūdzības papildināšana atbilstoši Kriminālprocesa likuma 562. panta pirmajai daļai iespējama tikai apelācijas sūdzības ietvaros. Tāpat arī Sprieduma 16.6.2. punktā analizētā iespēja apsūdzētajam laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, paust jaunus juridiskus argumentus, precizēt savus apsvērumus vai iesniegt jaunus pierādījumus ir ierobežota ar apelācijas sūdzībā izteikto prasību apjomu un ietvaru.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, vērtējot, vai apsūdzētajai personai ir bijis pietiekams laiks aizstāvības sagatavošanai, atzinusi, ka apsūdzētajam ir jābūt iespējai organizēt savu aizstāvību atbilstošā veidā, bez ierobežojumiem attiecībā uz spēju izvirzīt visus atbilstošos aizstāvības argumentus tiesai un tādējādi ietekmēt procesa iznākumu (sk.: *Eiropas Cilvēktiesību Komisijas 1996. gada 26. jūnija lēmuma lietā "Connolly v. United Kingdom"*, pieteikums Nr. 27245/95; *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 6. jūlijas sprieduma lietā "Mayzit v. Russia"*, pieteikums Nr. 63378/00, 78. punkts un *2009. gada 6. aprīļa spriedums lietā "Moiseyev v. Russia"*, pieteikums Nr. 62936/00, 220. punkts un *2022. gada 16. februāra spriedums lietā "Kikabidze v. Georgia"*, pieteikums Nr. 57642/12, 43. punkts).

Manuprāt, Spriedumā Tiesa nav ņēmusi vērā to, ka apsūdzētajam īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā 20 dienu termiņā var nebūt iespējas izvirzīt visus, pēc viņa ieskatiem, būtiskos argumentus par pirmās instances tiesas sprieduma nepareizību un prettiesiskumu.

3. Apstrīdētās normas nedefinē, kāds kriminālprocess atzīstams par īpaši sarežģītu un apjomīgu. No lietas materiāliem izriet, ka tiesas, atzīstot kriminālprocesu par īpaši sarežģītu un apjomīgu un līdz ar to pagarinot apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu vēl par 10 dienām, ņem vērā, piemēram, pilnā sprieduma apjomu, lietas materiālu apjomu, to, ka krimināllieta iztiesāta, tiesas sēdē veicot pierādījumu pārbaudi, kā arī to, cik daudzu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā apsūdzētais ir atzīts par vainīgu. Tāpat ir redzams, ka lieta par īpaši sarežģītu un apjomīgu var tikt atzīta gan gadījumā,

kad spriedums sastādīts uz vairāk nekā tūkstoš lapām, gan gadījumā, kad sprieduma lapu skaits ir mazāks vai lielāks par simtu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 1959. lp un 5. sēj. 131.-147. lp.*).

Tāpat kriminālprocesī pēc sava apjoma un sarežģītības var būt ļoti atšķirīgi un amplitūda, kādā tiesa vienu vai otru kriminālprocesu atzīst par īpaši sarežģītu un apjomīgu, ir ievērojama. Tiesu praksē ir saskatāmi galvenie principi, pēc kuriem krimināllieta var tikt atzīta par īpaši sarežģītu un apjomīgu. Taču šo principu saturiskais tvērums var variēt no tādiem netipiskiem gadījumiem, kad kriminālprocess ilgst vairāk nekā 10 gadus, lietas materiāli ir apkopoti vairākos simtos sējumu un tiesas sprieduma lapu skaits pārsniedz tūkstoti, līdz pat, piemēram, tādiem gadījumiem, kad spriedums ir tikai 15 lapaspušu garš.

Tomēr apstrīdētās normas visos gadījumos vienādi paredz, par cik dienām var pagarināt apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu. Apelācijas sūdzības iesniegšanai nepieciešamais laiks ir atkarīgs no vairākiem kriminālprocesu raksturojošiem apstākļiem, kuru vērtēšana ir tiesas prerogātīva. Tieši vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras kompetencē ir krimināllietas izskatīšana pēc būtības, var vislabāk novērtēt konkrēto kriminālprocesu raksturojošos apstākļus un arī apelācijas sūdzības iesniegšanai nepieciešamo laiku.

Ar apstrīdētajām normām nav nodrošināta iespēja tiesai katrā sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā, tostarp netipiskās lietās, lemt par tādu apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu, kas būtu taisnīgs un pietiekams aizstāvības sagatavošanai.

4. Izskatāmajā lietā Pieteikuma iesniedzējs bija noalgojis vairākus aizstāvjus – zvērinātus advokātus –, taču ne katrai noziedzīga nodarījuma izdarīšanā apsūdzētai personai būs iespēja pēc savas iniciatīvas pieaicināt aizstāvi vai pat vairākus aizstāvjus un apmaksāt viņu sniegtos pakalpojumus. Šādos gadījumos Kriminālprocesa likuma 20. panta ceturrtā daļa un 80. panta trešā daļa paredz apsūdzētajam iespēju saņemt palīdzību no valsts nodrošināta aizstāvja. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams tas, ka tiesības uz taisnīgu tiesu būtu atkarīgas vienīgi no personas finansiālajām iespējām (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 15. punktu*). Tāpat jāuzsver, ka advokātu spējas nodrošināt kvalificētu juridisko

pārstāvību un sniegt juridisko palīdzību tiek prezumētas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. februāra sprieduma lietā Nr. 2013-04-01 28. punktu*). Tātad arī vienam pašam zvērinātam advokātam, citstarp valsts nodrošinātam aizstāvim, ir jābūt spējīgam pilnvērtīgi īstenot personas aizstāvību.

Ir apšaubāms tas, vai apsūdzētajam un viņa aizstāvim, kaut arī darbojoties kopīgi, būtu iespēja iepazīties ar pilnu tiesas spriedumu, kas sastādīts uz vairāk nekā tūkstoš lapām, to izanalizēt un sagatavot kvalitatīvu un visaptverošu apelācijas sūdzību 20 dienu laikā.

Tātad jāņem vērā arī tādas situācijas, kad apsūdzētā aizstāvību nodrošina viens valsts piešķirts aizstāvis.

5. Piekrītu Sprieduma 16.5.2. punktā atzītajam – tas, ka pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzības termiņā ietilpst brīvdienas vai svētku dienas, nedrīkstētu negatīvi ietekmēt to, kā advokāts palīdz saviem klientiem īstenot tiesības uz aizstāvību. Tāpat piekrītu, ka zvērinātiem advokātiem ir īpaša loma tiesību uz aizstāvību pilnvērtīgā nodrošināšanā. Zvērinātiem advokātiem kā augstas raudzes speciālistiem savā jomā ir izvirzītas stingras prasības un no viņiem tiek gaidīts, ka juridiskā palīdzība tiks sniegta efektīvi un visaugstākajā kvalitātē. Tāpat nav noliedzams tas, ka zvērināti advokāti ir patstāvīgi un paši atbildīgi par sava darba laika organizāciju. Klientu tiesības un intereses ir aizsargājamas, tāpēc zvērināts advokāts pat valsts svētku dienā nedrīkstētu atteikties sniegt juridisko palīdzību, ja klients uzskata, ka tā ir nepieciešama un nav atliekama.

Taču Spriedumā nav piešķirta pietiekama vērība Tiesas iepriekš uzsvērtajai atziņai par svētku dienu nozīmību Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts stiprināšanā. Tiesa ir atzinusi, ka valsts svētku dienām pamatā jābūt brīvdienām, kas attiecīgi dod iespēju sasniegt mērķi, kura dēļ valsts svētku dienas ir noteiktas. Darbs valsts svētku dienās ir pieļaujams vien īpašos gadījumos. Proti, darbam valsts svētku dienās ir izņēmuma raksturs, ko pamato valsts svētku dienu īpašā nozīme sabiedrībā. Darbs valsts svētku dienās ir jānošķir no darba jebkurās citās dienās, jo nodarbinātais atšķirībā no citiem iedzīvotājiem nevar godāt valsts svētkus un atpūsties (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 16.1., 16.2. un 16.4. punktu*).

Neraugoties uz zvērināta advokāta darbības specifiku un īpašajiem noteikumiem, viņam tāpat kā jebkurai citai nodarbinātai personai ir tiesības un attiecīgi jābūt arī iespējām nestrādāt valsts svētku dienās. Nenoliedzami, šo tiesību izmantošanas iespēju var ietekmēt neatliekama vajadzība sniegt klientam juridisko palīdzību vai paša zvērinātā advokāta noslodze un darba plāni. Taču tādos gadījumos, kad kādas procesuālās darbības veikšana vai atturēšanās no tās var tikt saprātīgi paredzēta un plānota, likumdevējam būtu jāparedz tāds tiesiskais regulējums, kas pēc iespējas mazāk ierobežotu apsūdzētā tiesības. Zvērināta advokāta iespēja sagatavot un iesniegt apelācijas sūdzību tiešā veidā skar tā apsūdzētā tiesības un intereses, kura vārdā un uzdevumā attiecīgā apelācijas sūdzība tiek gatavota.

Likumdevējam ir rīcības brīvība pieņemt procesuālos likumus un noteikt lietu kategorijas, kuras attiecīgajos procesos tiek skatītas, kā arī lemt par dažādu kategoriju lietu izskatīšanas kārtību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2019-15-01 9. punktu*), tostarp arī reglamentēt dažādu procesuālo termiņu skaitījumu.

Tiesību sistēmā jau pastāv tāds risinājums, ar kuru ir samērota prasība pēc tiesiskās noteiktības lietu iztiesāšanā un personas tiesības pārsūdzēt tai nelabvēlīgu tiesas nolēmumu, tostarp ņemot vērā svētku dienu īpašo nozīmību sabiedrībā. Piemēram, Administratīvās atbildības likuma 243. panta pirmajā daļā noteikts, ka pirmās instances tiesas spriedumu var pārsūdzēt apelācijas kārtībā apgabaltiesā 10 darbdienu laikā no sprieduma paziņošanas dienas.

Uzskatu, ka no tā, vai apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņā ietilpst svētku dienas, var būt atkarīgs tas, vai termiņš ir pietiekams tiesību uz aizstāvību īstenošanai.

6. Kriminālatbildība ir smagākais iespējamais juridiskās atbildības veids, un tās sekas var būtiski ietekmēt personas dzīvi arī pēc kriminālsoda izciešanas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2018-10-0103 13.2. punktu*). No apstrīdētajām normām izriet, ka likumdevējs krimināllietu pārsūdzībai apelācijas kārtībā noteicis 10 dienas vai 20 dienas, ja lieta ir īpaši sarežģīta un apjomīga.

Taču, piemēram, saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 291. panta pirmo daļu apelācijas sūdzību iesniedz viena mēneša laikā. Tāpat kā izriet no iepriekš norādītā,

lietās, kurās tiek lemts par personas saukšanu pie administratīvās atbildības, termiņš apelācijas sūdzības iesniegšanai ir 10 darbdienu. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka administratīvā atbildība ir viens no juridiskās atbildības veidiem. Tā izpaužas kā administratīvais sods par prettiesisku rīcību, kuras kaitīguma pakāpe nav tik liela, lai tiktu piemērota kriminālatbildība (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-09-01 21.2. punktu*).

Nav saprotams, kāpēc tik nozīmīgam un represīvam juridiskās atbildības veidam kā kriminālatbildība likumdevējs noteicis visīsāko apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu. Neapšaubu, ka no tā, cik smagas ir kriminālatbildības sekas un cik lielā mērā tās ietekmē apsūdzētā turpmāko dzīvi, izriet prasība pēc iespējas ātrāk noregulēt krimināltiesiskās attiecības. Taču tas nav darāms uz apsūdzētā aizstāvības tiesību rēķina.

Tiesvedības ilguma saprātīgums ir jānosaka, ņemot vērā visus lietas apstākļus, kas prasa vispārēju novērtējumu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1992. gada 12. oktobra sprieduma lietā Boddaert pret Beļģiju, pieteikums Nr. 12919/87, 36. punktu*). Tādēļ tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā vērtējamās visā kriminālprocesā kopumā – ne tikai apelācijas sūdzības iesniegšanas stadijā, bet jau pirmstiesas kriminālprocesā un visā tiesvedības laikā. Proti, tas, vai kriminālprocess tiek pabeigts saprātīgā termiņā, ir atkarīgs no tā, kā tiek veikta vesela virkne procesuālo darbību, tostarp gan no krimināllietas sagatavošanas iztiesāšanai, gan no tiesas sēdes pārceļšanas, gan no saīsinātā sprieduma sastādīšanas. Šo procesuālo darbību veikšanai Kriminālprocesa likumā konkrēts termiņš nav noteikts. Likumdevējs lemšanu par iepriekš minēto darbību veikšanas termiņiem ir atstājis konkrētās tiesas ziņā, un tie tiek noteikti pēc konkrētās tiesas ieskatiem. Šie termiņi var būt arī tādi, kas rada šaubas par to, vai brīvdienu un svētku dienu neietveršana apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņā vai tiesai dota iespēja lemt par apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņu katrā īpaši sarežģītā un apjomīgā kriminālprocesā ir tieši tie apstākļi, kas apdraudētu kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Līdz ar to veidojas tāda situācija, ka, tiecoties uz mērķi panākt krimināltiesisko attiecību galīgu noregulējumu saprātīgā termiņā, tiek ierobežotas apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.

Uzskatu, ka likumdevējam ir jāparedz tāds tiesiskais regulējums, kas kopumā – nevis tikai uz aizstāvības īstenošanas rēķina – sasniegtu mērķi pabeigt kriminālprocesu saprātīgā termiņā.

7. Kriminālprocesā noteiktais termiņš apelācijas sūdzības sagatavošanai un iesniegšanai ir vērsts uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā. Taču termiņš nedrīkst būt pašmērķis un ierobežot vispārējās jurisdikcijas tiesu atkāpties no tā netipiskās lietās, ja tiesa nonāk pie secinājuma, ka lietā nav nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personas tiesībām uz aizstāvību un sabiedrības interesēm. Kriminālprocesam rezultātam ir jābūt taisnīgam. Taisnīguma princips tiek pārkāpts, ja ir ierobežotas aizstāvības tiesības sagatavot kvalitatīvu apelācijas sūdzību.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, uzskatu, ka apstrīdētajās normās noteiktais apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņš ne visos īpaši sarežģītos un apjomīgos kriminālprocesos ļauj sasniegt taisnīgu kriminālprocesa rezultātu. Netipiskos gadījumos apstrīdētajās normās noteiktā apelācijas sūdzības iesniegšanas termiņa dēļ var rasties tāda situācija, ka apsūdzētā aizstāvība tiek īstenota sasteigti un līdz ar to nav kvalitatīva.

Tādējādi apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas tiesnesis

Artūrs Kučs